

*О. В. РУБЛЮК, канд. політ. наук, доц.
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)*

СТРАТЕГІЯ ПОЛІТИЧНОГО ВИРІШЕННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 5, с. 127–129

Побудова незалежної демократичної держави Україна потребує відродження та розвитку національної духовної культури. Серед процесів, що визначають нову якість духовного життя суспільства, значне місце посідають зміни у відносинах між державою та релігійними організаціями, здійснення реалістичної політики щодо всіх конфесій, налагодження з ними тісної співпраці у вирішенні питань державно-церковних відносин у період системної трансформації українського суспільства.

Проблеми взаємозв'язку держави і церкви завжди хвилювали людство. Важливість історичних досліджень витоків конфліктних тенденцій у сьогоднішньому православ'ї на сучасному етапі не викликає сумніву, оскільки з історії розвитку суспільств відомо, що вірний аналіз і правильність обраних пріоритетів у розв'язанні складних суспільних протиріч, що виникали через релігійні непорозуміння, давали змогу уникати значних соціальних збурень. Усі революції і навіть війни так чи інакше були наслідком соціальних структурних процесів, апогеєм неперервної боротьби з нерівністю, релігійних розходжень чи відмови від церкви як такої.

На зламі тисячоліть Україна опинилась в епіцентрі великої суспільної трансформації. Тому останнім часом так посилюється інтерес до досліджень історичної спадщини, які мають витoki в реаліях сьогодення. Цей інтерес викликаний як складною соціально-економічною ситуацією, так і суперечливою релігійною спадщиною щодо центрів тяжіння основних православних конфесій.

Разом із яскравим спалахом національного життя — відродженням української мови, літе-

ратури, мистецтва, культури, проголошенням давно виплеканої ідеї державності почало оживати, набувати все нових і нових проявів релігійно-духовне життя.

Відродження храмів, збільшення кількості релігійних громад різних конфесій, створення церковних і церковно-громадських організацій просвітницького і благодійного спрямування — це результат безперечної демократизації суспільного життя України, у тому числі у сфері релігійного життя.

Існування церкви в суворих рамках бюрократизованого суспільства призвело як до штучного зменшення церковно-релігійної мережі, дискримінації віруючих, так і до певної бюрократизації церковного життя, церковного керівництва.

Найважливіше питання для церкви у посттоталітарному суспільстві — це взаємини з державою. До речі, це питання для православних церков завжди було одним з основних. На відміну від католицької церкви, яка часто була зайнята суто внутрішніми проблемами (целібат, соціальне служіння, дискусія про розлучення, дозвіл або заборона штучного припинення вагітності), православ'я постійно мусило зосереджуватися на відносинах із владою. Але в тоталітарних і, на жаль, посттоталітарних суспільствах ця проблема є актуальною для католиків і протестантів, для мусульман і нетрадиційних культів. 24 квітня 1991 року було прийнято Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації", а 24 квітня 1992 року було внесено зміни і доповнення до цього Закону та до цивільно-процесуального кодексу, що стосуються його реалізації у спірних ситуаціях. Ця законодавча база відкрила свободу релігійного волевиявлення громадян, створи-

ла умови для повернення їм храмів, церковного майна, розв'язання міжконфесійних суперечок у деяких випадках, хоча загалом повернення храмів призвело до загострення міжцерковних стосунків.

В історії України практично вперше з'явилася можливість релігійного розкріпачення церкви через відокремлення її від держави, хоча із суспільством вона завжди складала органічну єдність. Радянське "відокремлення" було пригніченим і одночасно переслідувало мету витіснити конкурента. Нині церква має бути законодавчо застережена від зазіхань на неї державної влади. Православ'я це стосується насамперед.

Міжцерковні та міжконфесійні конфлікти і суперечки є віддзеркаленням загального стану демократичних процесів в Україні, які характеризуються складністю їх проходження, зумовленою специфікою перехідного періоду від тоталітаризму до громадянського суспільства.

Добрим підґрунтям для розв'язання міжконфесійних конфліктів могла б бути власна державна політика щодо функціонування релігії та церкви. Виходячи з Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", а також із заяв перших посадових осіб, можна вважати, що Україна має власну політику щодо релігії і церкви. Проте у чому полягає зміст цієї політики — звичайному громадянину, віруючому, діячеві тієї чи іншої церкви, духовенству — дізнатися не так просто. Вважаємо за доцільне винести концепцію державної політики щодо традиційних і нетрадиційних церков, окремих неогромад на обговорення одного із засідань Верховної Ради України та оприлюднити її через засоби масової інформації.

Варіантів співпраці держави з церковними інституціями може бути багато. Саморозвиток та самовирішення релігійних питань дає змогу іноземним державам втручатись через посередництво церков у внутрішні справи України, впливати на її внутрішню та зовнішню політику. Зрештою, такий саморозвиток сприяє формуванню в Україні державно-регіональних церков, які за умови активних дій зацікавлених чинників можуть стати загрозою цілісності України.

Слід зважати на те, що в сучасній Україні консолідувати народ на релігійному ґрунті неможливо. Мало того, намагання згуртувати його в такий спосіб призводить до подальших розколів і ворожнечі в уже немонолітному суспільстві. Для України нині характерна не релігійна інтеграція, а конфесійне розшарування, множення конфесій. З цим не можна не рахуватись, а тому слід обережніше ставитися до ідеї єдиної національ-

ної церкви. Відомо, що в нашій незалежній державі мешкає багато православних росіян, які за традицією підтримують Московську патріархію. Цілком імовірно, що певна частина православних молдаван орієнтуватиметься на Румунську, а болгар — на Болгарську патріархію. І це слід враховувати. Вихід в єдиному — в толерантному ставленні, у взаємній повазі, співжитті і співпраці різних церков. Світовий досвід переконує, що досягнення згуртованості принципово неможливе на шляхах формування ідентичності — політичної, національної, конфесійної. Цей процес надто складний і потребує, щонайперше, суспільної згоди всіх, у тому числі наявних в Україні церков.

Слід домагатися деполітизації церковного життя, невтручання політичних і державних чинників у внутрішні справи церкви. Якщо події розвиватимуться всупереч цьому, то можна прогнозувати подальше загострення боротьби між церквами і конфесіями, яка може набирати крайніх форм із застосуванням церковними і світськими силами будь-яких засобів та мати більш завуальовану форму й зовні не бути явно вираженою.

Узагальнюючи характер міжцерковних протиріч, що стримують релігійно-національне відродження, доходимо висновку, що вони породжені такими чинниками:

- спотвореною національною і релігійною політикою керівництва колишнього Радянського Союзу;
- недосконаліми сучасними державно-церковними відносинами, що проявляється, зокрема, в обмежених правах контролю за реалізацією Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" Державним комітетом України у справах релігій, у наданні переваг місцевими органами влади тій чи іншій церкві, у фактах клерикалізації суспільного життя;
- некомпетентністю окремих посадових осіб органів державної влади і управління у релігійних питаннях;[†]
- втручанням державних структур, політичних партій, рухів, окремих політиків у внутрішні справи релігійних організацій, надмірною політизацією релігії, її використанням у певних політичних цілях;
- наявністю суперечностей між керівництвом церков, їх ієрархами, що являють по суті боротьбу за владу, лідерство, сфери впливу, майно, кошти, храми;
- відсутністю у частини віруючих і духовенства культури міжконфесійного спілкування.

Можливо, доцільно було б укласти відповідний конкордат між церквою і державою як на загальнодержавному рівні, так і між церквою і місцевими органами влади, що сприяло б правочинному регулюванню державно-церковних відносин.

Усі ці заходи забезпечать вільний розвиток і діяльність церков на основі закону, сприятимуть зміцненню незалежності України, розвитку духовності українського народу, його соціально-політичних устоїв.

Література

1. Андрущенко В. П., Самчук З. В. "Українська людина" у суперечностях історії: соціокультурний вимір // Національна культура в сучасній Україні. — К., 1995.

2. Кодос Е. Ю. Державотворчий процес в Україні та релігія // Кримські татари: історія і сучасність (до 50-річчя депортації кримськотатарського народу): Матер. Міжнар. наук. конф. — К., 1995.

3. Курас І. Федерація чи унітарна держава? Загальнонаціональні та релігійні державотворчі інтереси в сучасній Україні // Політика і час. — 1993. — №6.

4. Ребало В. Стереотипи традиційності в політичній культурі українського суспільства // ООН і майбутні покоління: Матер. Міжнар. симп., присвяч. 50-річчю ООН. — К., 1996.

5. Рибчук М. Ф. Релігійні організації в процесі державотворення в Україні // ООН і майбутні покоління: Матер. Міжнар. симп., присвяч. 50-річчю ООН. — К., 1996.

6. Ручка А. К вопросу о политической элите современной Украины // ООН і майбутні покоління: Матер. Міжнар. симп., присвяч. 50-річчю ООН. — К., 1996.